

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

©2020 ГЕРАСИМЕНКО Ю. С.

УДК 334:502(477+4/9)
JEL: I12; Q11; Q13

Герасименко Ю. С. Основні тенденції розвитку екологічно орієнтованого бізнесу в Україні та світі

Метою статті є оцінка основних тенденцій розвитку екологічно орієнтованого бізнесу в Україні та в окремих регіонах світу. Досліджені основні тенденції розвитку екологічно орієнтованого бізнесу в Україні та в світі. Проаналізовано виробництво органічної продукції у світі за 1999–2018 рр. за розмірами посівних площ, обсягами виробництва та структурою. Підкреслено, що темпи зростання даного ринку є дуже високими за всіма аналізованими показниками. Світові обсяги ринку органічної продукції у 2017 р. дорівнювали 97 млрд дол. порівняно з 15,2 млрд дол. у 1999 р. Якщо виходити з обсягів споживання на одного мешканця, країнами-лідерами були Швейцарія (325 дол.), Данія (315 дол.) та Швеція (268 дол.). В Україні величина рівня споживання в розрахунку на одного мешканця була меншою за 1 дол. Найбільшими ринками в абсолютному вираженні були США та країни Євросоюзу. Вивчено структуру органічного ринку різних країн, а також виявлено країни-лідери по споживанню органічної продукції. Зазначається, що структура ринку органічної продукції в кожній країні має суттєві особливості. Так, у Норвегії значна питома вага належить продуктам дитячого харчування (33,1%), а в Німеччині поширене споживання органічного хліба та хлібобулочних виробів (8%), яєць (21,0%). Підкреслюється, що переважна більшість органічної продукції, яка виробляється в Україні, експортується (104 млн євро у 2018 р.). В Україні протягом 2002–2017 рр. посівні площі під органічними культурами зростали високими темпами (з 164,4 тис. га до 420 тис. га). Проте у 2018 р. відбулося зменшення цих площ до рівня 309,1 тис. га, хоча чисельність підприємств, які займалися виробництвом, при цьому зростає з 375 до 501. Зроблено висновок, що подальший розвиток ринку органічної продукції можливий лише за умови зростання рівня доходів населення та державної підтримки виробників.

Ключові слова: органічне сільське господарство, структура ринку органічної продукції, структура площ під органічними культурами, експорт органічної продукції.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-83-88>

Рис.: 3. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 9.

Герасименко Юлія Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри статистики і економічного аналізу, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва (п/в Докучаєвське-2, Харківська обл., 62483, Україна)

E-mail: gerasimenkou04@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8888-7472>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/4036400/Herasymenko-yulia/>

UDC 334:502(477+4/9)
JEL: I12; Q11; Q13

Herasymenko Yu. S. The Main Tendencies in the Development of Ecologically Oriented Business in Ukraine and Worldwide

The article is aimed at assessing the main tendencies in the development of ecologically oriented business in Ukraine and in certain regions of the world. The major tendencies in the development of ecologically oriented business both in Ukraine and worldwide are researched. The production of organic products in the world for 1999–2018 was analyzed in terms of acreage, production volumes and structure. It is emphasized that the growth rate of this market is very high in all analyzed indicators. Global organic products market volumes in 2017 amounted to USD 97 billion, compared to USD 15.2 billion in 1999. In view of the volume of consumption per inhabitant, the leaders were Switzerland (USD 325), Denmark (USD 315) and Sweden (USD 268). In Ukraine, the amount of consumption per capita was less than 1 US dollar. The largest markets in absolute terms were the USA and the EU countries. The structure of the organic market of different countries was studied, as well as the leaders in the consumption of organic products were identified. It is specified that the structure of the organic products market in each country has significant features. Thus, in Norway, a significant proportion belongs to baby food products (33.1%), while Germany has the widespread consumption of organic bread and bakery products (8%), and eggs (21.0%). It is underlined that the vast majority of organic products produced in Ukraine are exported (EUR 104 million in 2018). In Ukraine during 2002–2017, acreages under organic crops grew at a high rate (from 164.4 thousand hectares to 420 thousand hectares). However, in 2018 there was a decrease in these areas to the level of 309.1 thousand hectares, although the number of enterprises engaged in production increased from 375 to 501. It is concluded that further development of the organic products market is possible only if the level of incomes together with the State support of producers increase.

Keywords: organic agriculture, organic market structure, structure of acreages under organic crops, export of organic products.

Fig.: 3. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 9.

Herasymenko Yuliia S. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Analysis, Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaev (Dokuchaevske-2, Kharkiv region, 62483, Ukraine)

E-mail: gerasimenkou04@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8888-7472>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/4036400/erasymenko-yulia/>

Розвиток екологоорієнтованого бізнесу може дозволити істотно змінити екологічну ситуацію в Україні, поліпшити охорону навколишнього середовища та використання природних ресурсів. Очевидно, що не можна вирішити екологічні пробле-

ми, вийти на стійкий тип розвитку без загального поліпшення економічного становища країни, ефективної макроекономічної політики.

На погіршення екологічної ситуації в Україні впливає ряд економічних і юридичних факторів, що

діють у різних сферах, на різних рівнях і з різним масштабом впливу.

У сьогодиншньому світі всі більше людей переймаються проблемами здорового способу життя. Це включає в себе, у тому числі, і такий елемент, як споживання якісних продуктів харчування. Органічні продукти є одним із головних складових якісного харчування. Саме тому в останні 10–15 років ринок даної продукції в розвинутих країнах стрімко зростає. Ці тенденції сьогодні також з'явилися і в Україні, хоча у значно менших масштабах. Разом із тим, європейський вибір України має розповсюджувати принципи роботи та спосіб життя на різні сфери нашого суспільства. Це стосується в тому числі й дотримання відповідних стандартів харчування. На жаль, сьогодні переважна більшість населення України, в силу фінансових обмежень, не може собі цього дозволити. Це пов'язано з тим, що ціна на органічну продукцію суттєво відрізняється від цін на звичайну продукцію. Це робить її недоступною для населення не тільки з низьким, а й із середнім рівнем доходу, що, своєю чергою, є одним із суттєвих гальм на шляху розвитку ринку органічної продукції в Україні. Однак, навіть незважаючи на це, перспективи даного ринку є доволі оптимістичними. Виходячи саме з цього було вирішено проаналізувати основні тенденції розвитку екологічно орієнтованого бізнесу в Україні та окремих регіонах світу.

Органічне сільське господарство у 2017 р. було ліцензоване в 181 країні, а займалися виробництвом органічної продукції приблизно 2,4 мільйона фермерів. [1]. Причому слід мати на увазі, що в останні двадцять років у світі мав місце фактично «вибух» виробництва органічної продукції. Якщо у 1999 р. органічним виробництвом у світі займалися 200 тис. фермерів на площі 11 млн га, то у 2008 р. їх уже було 1,4 млн, і площа оброблюваних ними земель досягла 34,5 млн га [1, р. 21]. Найбільша площа земель під органічним виробництвом станом на 2017 р. знаходилася в Австралії (35,6 млн га), Аргентині (3,4 млн га), Китаї (3 млн га). Найбільша кількість органічних підприємств припадала на Індію (835 тис.), Уганду (210,3 тис.) і Мексику (210 тис.) [2]. Як свідчать дослідження дослідного інституту органічного сільського господарства (*Forschungsinstitut für biologischen Landbau – FiBL*), органічне виробництво у світі стрімко поширювалося [3]. В Європі за останнє десятиліття площа органічних земель у даному регіоні збільшилася в десятки разів. Повільнішими темпами зростає площа органічних сільгоспугідь у тих країнах, де цей процес розпочався порівняно давно (Німеччина, Нідерланди та Франція). Безперечними світовими лідерами за цим показником стали Ліхтенштейн – 37,9% і Австрія – 24,0%. Найповільнішими темпами органічне сільське господарство розвивається в Ісландії, Ірландії та на Мальті, де на його частку припадає менше 1% [4].

Площа органічних несільськогосподарських земель (переважно дикороси) дорівнювала у 2014 р. 37,6 млн га проти 4,1 млн га у 1999 р. У даному сегменті найбільшу площу мали Фінляндія (9,1 млн га), Замбія (6,8 млн га) та Індія (4 млн га). Таким чином, станом на 2014 р. загальна кількість земель, які використовуються для органічного виробництва у світі, складала 81,3 млн га. Деякі держави Східної Європи, (у т. ч. Латвія, Литва, Естонія) увійшли до числа лідерів за часткою біоорганічних сільськогосподарських угідь від усіх сільськогосподарських земель, обігнавши країни Західної Європи [5].

Високий приріст площ дають Аргентина, Іспанія, Китай, США, Казахстан. У США (як і в Канаді, Японії, Австралії та інших розвинених країнах) законодавство в галузі органічного сільського господарства в цілому ідентично європейському. Ще у 2001 р. Міністерство сільського господарства США виділило три категорії ферм: комерційні, проміжні та резидентські (ферми сільських жителів, для яких їх ферми не є основним джерелом доходів). Основним критерієм була обрана річна вартість виробленої на фермі продукції [6].

Водночас проблема розвитку органічного ринку є поки що малодослідженою, особливо в Україні. Отже, метою даної статті є оцінка основних тенденцій розвитку екологічно орієнтованого бізнесу в Україні та в окремих регіонах світу.

Загальний обсяг органічного ринку склав у 2017 р. 97 млрд дол. порівняно з 15,2 млрд дол. у 1999 р. Серед країн лідерами були: США (45,2 млрд дол.), Німеччина (11,3 млрд дол.); Франція (8,9 млрд дол.). У розрахунку на одного мешканця найбільше органічної продукції споживалось у Швейцарії (325 дол.), Данії (315 євро) та Швеції (268 дол.). Роздрібний ринок ЄС для органічних продуктів стає дедалі динамічнішим і збільшилася у 2014 р. на 7,4%. Це винятковий приклад, враховуючи середньорічний темп зростання (2006–2012 рр.) на продуктових роздрібних ринках 2–3%. Органічні яйця мають частку ринку 11–22% в Австрії, Бельгії, Фінляндії, Франції, Німеччині та Нідерландах, молочні продукти тримають частку ринку 5–10% в Австрії, Німеччині та Нідерландах. Окремо молоко може досягти навіть більш високих часток – 15,7% в Австрії [7].

Відносно наведених даних (*табл. 1*) звертає на себе увагу факт того, що більше половини всіх земель під органічним виробництвом знаходяться в Океанії, головним чином, в Австралії. Крім того, за останні роки ці площі зросли майже втричі.

Таким чином, саме Австралія сьогодні є світовим лідером з органічного виробництва продукції. Крім того, слід відмітити суттєве зростання за останні роки площ під органічне виробництво в Африці (+143,4%) та Азії (+209,6%). Проте при цьому не можна не звернути уваги на те, що в Африці загальна пло-

Площі під виробництво органічної продукції в окремих регіонах світу у 2016–2018 рр. тис. га

Регіон	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. у % до 2016 р.	2018 р. у % до 2017 р.
Африка	1801,7	2056,6	1984,1	110,1	243,4
Азія	4897,8	6116,8	6537,2	133,5	209,6
Європа	13535,2	14558,2	15635,5	115,5	187,2
Латинська Америка	7479,3	8000,9	8008,6	107,1	111,2
Північна Америка	3130,3	3223,1	3335	106,5	126,6
Океанія	27347,0	35894,4	35999,4	131,6	358,5
Світ у цілому	58187,0	69845,2	71494,7	122,9	226,1

Джерело: складено на основі [1; 8].

ща земель у 2018 р. була приблизно 2 млн га. Це значно менше, ніж в інших країнах світу.

Стовсно ринку органічної продукції в окремих країнах світу (табл. 2), слід окремо виділити чотири країни за обсягами ринку: США (40,6 млрд євро), Німеччина (10,9 млрд євро), Франція (9,1 млрд євро), Китай (8,1 млрд євро). На ці країни припадає приблизно 2/3 світового ринку органічної продукції. В Україні у 2018 р. споживання органічної продукції оцінювалось у 33 млн євро при експорті 104 млн євро.

Якщо розглядати ситуацію під кутом зору обсягів виробництва органічної продукції на одного мешканця, то в даному випадку світовими лідерами є Данія (312 євро), Швейцарія (311 євро), Швеція (231 євро) та Люксембург (221 євро). В Україні даний показник дорівнює менше 1 євро на мешканця. Це при-

близно в шість разів менше, ніж у Китаї та Греції. Все це, своєю чергою, є свідченням фактичної відсутності реального ринку органічної продукції в Україні.

Структуру ринку органічної продукції в окремих європейських країнах наведено в табл. 3. Перш за все, слід відмітити, що структура даного ринку в кожній країні має свої особливості. Зокрема, в Норвегії значна питома вага належить продуктам дитячого харчування, а в Німеччині поширене виробництво органічного хліба та хлібобулочних виробів. Варто також підкреслити, що найбільш поширеними видами продукції є яйця та молочні продукти.

При розгляді динаміки зміни органічного виробництва в країнах Європи розпочати слід з оцінки посівних площ. У даному випадку тенденція дуже чітко простежується на рис. 1. Так, за період 1985–2018 рр. посівні площі зросли з 0,1 млн га до 15,6 млн га.

Таблиця 2

Країни з найбільшими ринками органічної продукції в загальному обсязі та в розрахунку на одного мешканця у 2018 р.

Країна	Обсяг ринку, млн євро	Країна	Виробництво на одного мешканця, євро
США	40559	Данія	312
Німеччина	10910	Швейцарія	311
Франція	9139	Швеція	231
Китай	8087	Люксембург	221
Італія	3483	Австрія	205
Канада	3119	Франція	136
Швейцарія	2655	Німеччина	132
Велика Британія	2537	США	125
Швеція	2301	Саудівська Аравія	93
Іспанія	1903	Канада	84
Україна:		Україна	0,74
– споживання	33		
– експорт	104		

Джерело: складено на основі [1; 8].

Структура ринку органічної продукції в окремих країнах світу у 2017 р., %

Продукція	Країна				
	Австрія	Німеччина	Франція	Норвегія	Швейцарія
Дитяче харчування			12,7	33,1	
Напої			0,5	0,6	3,3
Хліб і хлібобулочні вироби		8,0	3,4	1,9	4,9
Яйця	21,6	21,0	29,6	8,7	26,6
Риба та рибні продукти			2,5	0,8	
Свіжі овочі	15,3	9,7	6,3	4,5	23,1
Фрукти	10,9	7,8	7,7	2,3	13,9
Овочі та фрукти			6,9		16,9
М'ясо та м'ясна продукція	4,5	2,5	2,4	0,5	5,6
Молоко та молочні продукти:					
– масло вершкове	10,6	4,5	5,6	3,1	
– сир	9,6	4,7	1,6	0,7	6,7
– молоко	18,5	12,1	12,7	4,0	16,7
– йогурт	13,9	8,1	6,9	0,7	

Джерело: складено за даними [1].

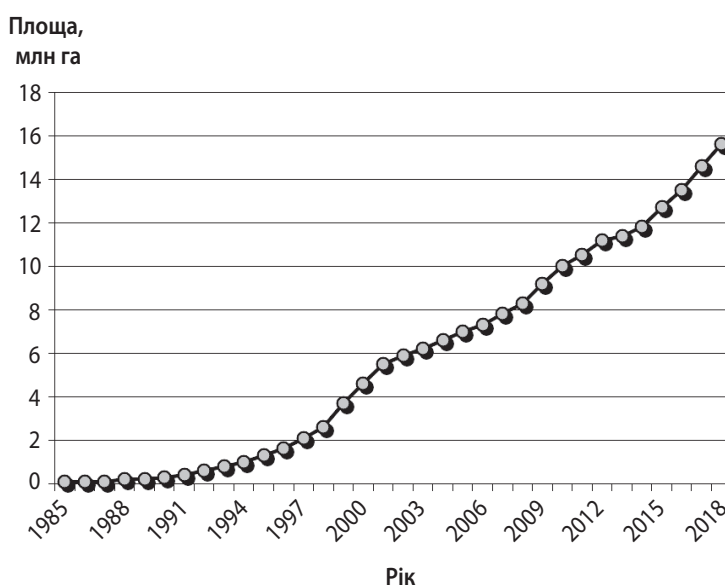

Рис. 1. Динаміка площі сільськогосподарських земель під виробництво органічних культур в Європі у 1985–2018 рр, млн га

Джерело: побудовано за даними [9].

У тому числі за період 2008–2018 рр. – з 8,3 млн га до 15,6 млн га, або майже в два рази.

На рис. 2 можна побачити, що зростання ринку органічної продукції в країнах Європи виглядає ще більш вражаючі. За період з 2005 по 2018 рр. він в абсолютному вираженні зріс з 11,9 млрд євро до 40,7 млрд євро, тобто майже в 3,5 разу. Середній темп зростання ринку при цьому становив 636 млн євро на рік. Важливим також є і той факт, що навіть в кризові роки (2008–2009 рр.) органічний ринок продовжував

зростати. Така тенденція повинна зберегтися в найближчому періоді.

Якщо звернутися до даних про площі сільськогосподарських угідь в Україні за 2002–2018 рр., то в даному випадку також слід констатувати високі темпи зростання. Як свідчать дані сайту «Федерація органічного руху України» за аналізований період площа під органічним землеробством збільшилася зі 164,4 тис. га у 2002 р. до 420,0 га у 2017 р.

**Зростання ринку,
млрд євро**

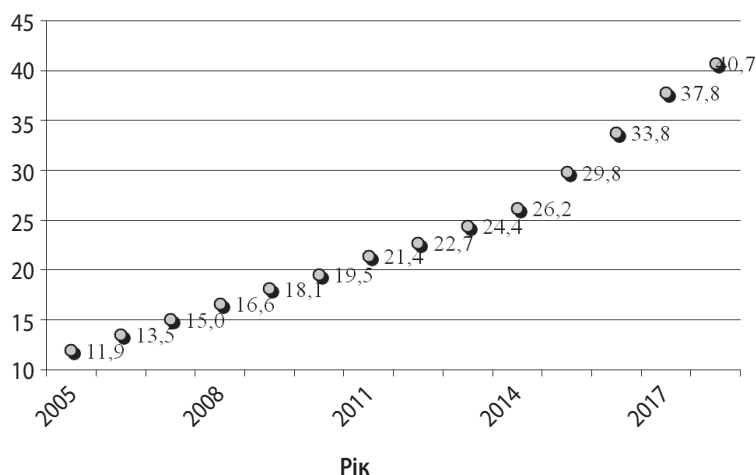

Рис. 2. Динаміка органічного ринку в Європі у 2005–2018 рр, млрд євро

Джерело: побудовано за даними [8].

Однак у 2018 р. вона скоротилася до 309,1 тис. га. При цьому кількість самих підприємств зросла з 31 до 510 (табл. 4). На рис. 3 також можна побачити, що кількість підприємств зростала поступово, у той самий час, як площа контрольованих ними сільськогосподарських угідь стрімко збільшилася спочатку у 2003 р., а потім ще раз у 2013 р.

Таким чином, динаміка органічного виробництва в Україні в цілому характеризується як позитивна, хоча скорочення у 2018 р. площ, зайнятих органічними культурами, викликає занепокоєння.

ВИСНОВКИ

Ринок органічної продукції в останнє десятиріччя у світі стрімко розвивається. Площа, зайнята під органічним землеробством, дорівнювала у 2018 р. 71,5 млн га проти 11 млн га у 1999 р. Лідером серед європейських країн за питомою вагою органічного землеробства є Ліхтенштейн. У даній країні питома вага органічного землеробства у 2018 р. знаходилася на рівні 38,5%. Друге місце посідає Австрія – 24,7%, третє – Швеція – 19,9%. Обсяг європейський ринку органічної продукції у 2018 р. дорівнював 40,7 млрд євро, з яких 37,4 млрд євро припадало на країни Євросоюзу. Розвиток галузі органічного тваринництва поступається рослинництву. Це обумовлено, перш за все, значно складнішими технологічними особливостями переходу до виробництва органічної продукції. Серед груп тварин найбільша питома вага в країнах Євросоюзу в структурі органічного виробництва належить ВРХ (5,2%). Далі за питомою вагою органічного виробництва розташувалися такі групи тварин: вівці (5%), птиця (3,3%) та свині (0,7%).

В Україні перші кроки до виробництва органічної продукції розпочалися з 1990 років. За даними FIBL і IFOAM, у 2013 р. наша країна увійшла в десятку країн світу з найбільшим зростанням площ

Таблиця 4

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2002–2018 рр.

Рік	Площа, тис. га	Кількість господарств, од.
2002	164,4	31
2003	239,5	69
2004	240,0	70
2005	242,0	72
2006	242,0	80
2007	249,9	92
2008	270,0	118
2009	270,2	121
2010	270,2	142
2011	270,3	155
2012	272,9	164
2013	393,4	175
2014	400,8	182
2015	410,6	210
2016	411,2	360
2017	420,0	375
2018	309,1	501

Джерело: складено на основі [9].

органічних земель. На внутрішньому ринку споживання органічної продукції впродовж 2010–2018 рр. збільшилось у 13 разів: у 2010 р. воно було на рівні близько 2,5 млн євро, у 2014 р. – понад 5 млн євро, а у 2018 р. – уже 33 млн євро. У 2018 р. Україна вийшла на 20 місце у світі за обсягами виробництва органічних продуктів харчування. Було вироблено продукції на суму 137 млн євро, з яких експортовано продукції на 104 млн євро.

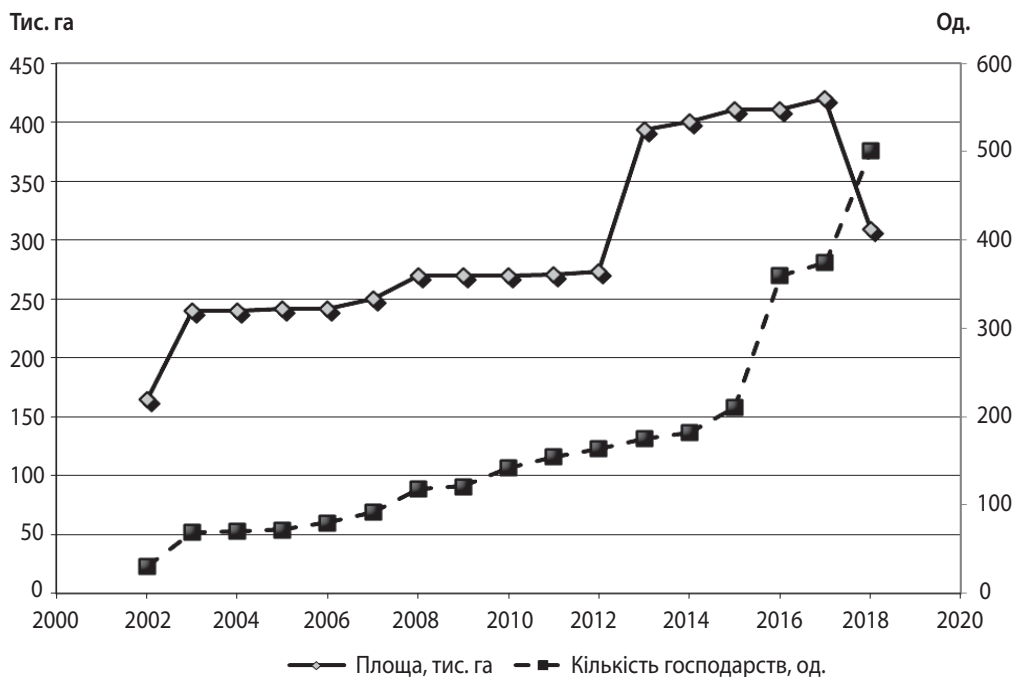

Рис. 3. Кількість і площа земель органічних підприємств України у 2002–2018 рр.

Джерело: побудовано за даними [9].

Отже, проведений аналіз дає можливість констатувати таке. По-перше, ринок органічної продукції в Україні стрімко розвивався протягом 2002–2018 рр. По-друге, важливим є і той факт, що навіть в кризові роки (2008–2009 рр.) органічний ринок продовжував зростати. По-третє, подальший розвиток ринку органічної продукції можливий лише за умови зростання рівня доходів населення та державної підтримки виробників.

ЛІТЕРАТУРА

1. The World of Organic Agriculture 2019. URL: <https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2019/data-tables.html>
2. Буга Н. Ю., Яненко І. Г. Перспективи розвитку органічного виробництва в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 117–125.
3. Statistics and Emerging Trends 2020. URL: <https://www.fibl.org/en/shop-en/5011-organic-world-2020.html>
4. Новак Н. П. Принципи та конкурентні переваги розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні. *Агросвіт*. 2016. № 9. С. 30–33. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2016/7.pdf
5. Мінькова О. Г., Калініченко А. В., Галич О. А. Тенденції розвитку органічного агровиробництва в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 76–82.
6. Андрущенко В. М. Світовий досвід переходу від традиційного до органічного агровиробництва та можливості його застосування в Україні. *Агросвіт*. 2015. № 7. С. 55–61. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2015/12.pdf
7. Organic in Europe. prospects and developments. 2016. URL: <https://www.fibl.org/en/info-centre/news/organic-in-europe-prospects-and-developments-2016.html>
8. FiBL Statistics – European and global organic farming statistics. URL: <https://statistics.fibl.org/>

9. Органік в Україні / Федерація органічного руху України. URL: <http://organic.com.ua/organic-v-ukraini/>

REFERENCES

- Andrushenko, V. M. "Svitoviy dosvid perekhodu vid tradytsiinoho do orhanichnoho ahrovyrubnyctva ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini" [International Experience of Transition from Traditional to Organic Agricultural Production and Possibilities of Its Application in Ukraine]. *Ahrosvit*. 2015. http://www.agrosvit.info/pdf/7_2015/12.pdf
- Buha, N. Yu., and Yanenkova, I. H. "Perspektyvy rozvytku orhanichnoho vyrobnyctva v Ukraini" [Prospects of Organic Production Development in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 2 (2015): 117-125.
- FiBL Statistics – European and global organic farming statistics. <https://statistics.fibl.org/>
- Minkova, O. H., Kalinichenko, A. V., and Halych, O. A. "Tendentsii rozvytku orhanichnoho ahrovyrubnyctva v Ukraini" [Organic Farming Development Trends in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1 (2016): 76-82.
- Novak, N. P. "Pryntsypy ta konkurentni perevahy rozvytku orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnyctva v Ukraini" [Principles and Competitive Advantages Development of Organic Agricultural Production in Ukraine]. *Ahrosvit*. 2016. http://www.agrosvit.info/pdf/9_2016/7.pdf
- "Orhanik v Ukraini" [Organic in Ukraine]. *Federatsiia orhanichnoho rukhu Ukrainy*. <http://organic.com.ua/organic-v-ukraini/>
- Organic in Europe. prospects and developments. 2016. <https://www.fibl.org/en/info-centre/news/organic-in-europe-prospects-and-developments-2016.html>
- Statistics and Emerging Trends 2020. <https://www.fibl.org/en/shop-en/5011-organic-world-2020.html>
- "The World of Organic Agriculture 2019". <https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2019/data-tables.html>